

SLOVENCİ IN VELIKA REVOLUCIJA

FRANCE KIDRIČ

Članek je izšel z nekaterimi izpremembami v francoski reviji »Voix Européennes«, katere uredništvo si ga je naročilo.

V času neposredne aktualnosti revolucijskih gesel 1789-95 so predstavljali Slovenci tipičen primer politično nesamostojne, v območju velikega tujega gospodujočega naroda živeče, jezikovno-kulturno zamudniške, a rahlo se že prebujajoče ljudske skupine. Na ozemlju z mesti Ljubljana, Novo mesto, Trst, Gorica, Celovec, Maribor, Murska Sobota je govorilo sicer nad 90% prebivalcev samo slovenski jezik, toda to so bili le fevdalcem podložni kmetje in pa služinčad, medtem ko so bili fevdalci z neznatnimi izjemami rojeni tujci, v prvem redu Nemci, izmed izobražencev in meščanov pa imeli tudi potomci slovenskih kmečkih prednikov priučeno latinščino, laščino in zlasti nemščino, ki so jo ščitili stoletni krivični privilegiji tudi v šolah in uradih, brez odpora za svoj naravni razgovorni, korespondenčni in literarni jezik, a slovenski govorili le z nižjimi služabniki in kmeti.

Proti zgodovinarjem, ki bi hoteli vznik slovenskega prerodnega gibanja spraviti v neposredno zvezo z Veliko revolucijo, je treba naglasiti dvoje: prvič, da je bilo slovensko prerodno gibanje ob zavzetju bastilje že nad dvajset let staro; drugič, da Velika revolucija sploh ni dozorila gesel, ki bi bila sposobna, take skupine, kakršna so bili Slovenci, neposredno buditi k novemu življenju na njihovi lastni jezikovnokulturni osnovi. Ni bil slučaj, da je peščica ljudi, ki so predstavljali do 1789 slovensko prerodno aktivnost, mislila zgolj na jezikovnokulturni prerod: potezala se je za regeneracijo nenormiranega jezika, skušala pritegniti v slovensko književno obravnavo k cerkvenim panogam, ki edine so se do srede XVIII. stol. gojile, čim več posvetnih panog, ter hotela dokazati sposobnost slovenščine tudi za posvetno verzifikacijo. To pa so bila prizadevanja, za kakršna Velika revolucija spričo posebnega francoskega razvoja ni imela smisla, saj je s sovražno mislijo na jezike francoskih Bretoncev, Baskov, Italijanov, Nemcev itd. proglašala francoščino za »jezik svobode«, pošiljala v njihove dežele posebne učitelje francoščine, podčrtavala gesla, da se prizna »enotnost jezika za bistven del revolucije«, a drugi jeziki in narečja iztrebijo, ter zahtevala, da se omenjene skupine »odrečejo... kakor političnemu tudi jezikovnemu federalizmu«.

Toda medtem ko jezikovna politika francoskih revolucionarjev slovenskim preroditeljem ni mogla biti simpatična, jim je morala postati prisvojitve gesel o »človeških in državljskih pravicah«, odpravi fevdalizma itd. kategorični imperativ, ako so hoteli svojim prerodnim prizadevanjem dati trdno narodno osnovo. Seveda je bilo med njimi malo mož, ki bi umeli ta gesla razumno prilagajati. Prvi slovenski preroditelji so se tudi izprememb

neopravičenih privilegijev nemščine le s strahom dotikali, potrebe socialnega preroda pa vsaj na vidnem mestu sploh niso imeli v svojem programu. To postaja umljivo, če se pomisli, kdo so bili 1789 ti aktivni slovenski preroditelji: graščak in fužinar, bogati baron Zois; Linhart, šolski nadzornik, pozneje gubernijski tajnik; Kumerdej, ravnatelj normalne šole; skoraj vse drugo menihi in duhovniki. Izrazit svobodomislec med njimi je bil le Linhart, sin graščinskega uradnika. Prerodni mecen Zois je 1787 v pismu botaniku Hacquetu, rojenemu v Bretagni, med vrstami pač rahlo izpričal, da so bile njegove simpatije na strani francoskih parlamentov, Belgijcev in nizozemskih patriotov, toda do popolne podreditve fevdalnih interesov prosvetljenškemu prerodnemu programu se nikoli ni mogel povzpeti.

Za širjenje revolucijskih idej med inteligenco slovenskih dežel je bil sicer zelo pospeševalen moment v jezikovni izobrazbi: večina inteligentov je znala francoski, dasi je imela ljubljanska gimnazija posebnega učitelja francoščine šele izza 1791. Originali knjig francoskih avtorjev, med njimi tudi Montesquieuja, Rousseauja in Voltairja so v bibliotekah tega ozemlja v drugi polovici XVIII. stoletja nekaj navadnega, le »velike enciklopedije« iščemo tako v privatnih kakor javnih bibliotekah zaman. Med glavne ovire pa spadajo momenti kakor: oddaljenost od francoskega teritorija; nastop reakcije v državni administraciji s poostritvijo cenzure kmalu po smrti Jožefa II.; počasno napredovanje slovenskega preroda, ki je sicer že imel svojo dinamiko, a se do 1789 vendar še niti do slovenskega časopisa ni dvignil, katerega si je ustvaril šele v času direktorija.

Da je bil tudi na Slovenskem 1789 marsikdo za sprejem revolucijskih gesel nekoliko pripravljen, pričajo ugotovitve ali upravičene domneve o krožkih, v katerih so se zbirali 1789-95 prijatelji francoske revolucije med Slovenci. O ljubljanskem takem krožku se da samo ugibati, da so mu pripadali Linhart, kanonik Ricci, tiskar Merk in drugi. V Celovcu so imeli svobodomisleci in zagovorniki revolucije svoje središče v domu nemškega fabrikanta Franca Pavla pl. Herberta, pod čigar vplivom je utegnil biti poleg drugih Slovencev tudi mladi graščinski uradnik Franc Grundtner, poznejši zelo aktivni »slavist«. V Gradcu, nemškem mestu izven slovenskega ozemlja, kjer je pa večina slovenskih študentov s Spodnjega Štajerskega nadaljevala študije na filozofski, pravni ali teološki fakulteti, so pripadali študentovskemu krožku, ki se je izza 1791 shajal pri nemškem tovarišu Wastlu, izmed Slovencev gotovo Janez Kupertin Naveršnik, Alojz Perger, drugi pozneje vnet »slavist«, domnevno pa še tudi poznejši »slavisti« Modrinjak, Gottweis in Narat. Najvnetejši entuziast za gesla francoske revolucije je živel daleč stran od slovenske družbe med Poljaki: abbé Martin Kuralt, bibliotekar univerzitetne knjižnice v Lvovu v Galiciji. Gotovo pa je bilo slovenskih »revolucionarjev« še več, dasi ne med izrazitimi preroditelji.

Na zunaj se je 1789-95 med Slovenci navdušenje za revolucijo sicer redko, a vendar nekolikokrat pomembno izpričalo. Prva taka manifestacija pripada Ljubljani, kulturnemu središču Slovencev, vendar ni mogoče ugotoviti, ali je dal iniciativo zanjo Nemeč ali Slovenec: gre za dejstvo, da je mogel neposredno po padcu bastije, še 1789, iziti v Merkovem nemškem ljubljanskem časopisu v ponatisu nemškega pesnika Kristijana Friderika Schubarta navdušeni pozdrav revoluciji in Voltairju. Druga manifestacija je tudi za slovenski prerod velepomembna: Linhart, ki je že pred padcem bastije utiral pot prvim korakom slovenske dramatike s prevodom nemške igre »Die Feldmühle«, je opogumil pač potek revolucije, da je 1789-90 priredil, a 1790 tudi v tisku izdal svobodno, a izredno posrečeno poslovenitev Beaumarchaisove revolucionarno udarne igre »La folle journée ou le mariage de Figaro« z ohranjeno rahlo protifevdalno ostjo. Končno, 1793-95, se je opogumil tudi Slovenec, ki je po vzgledu raznih Nemcev, Italijanov in Švicarjev romal v Pariz, da si na vrelo okrepi svoje revolucionarno navdušenje: bil je to graški jurist Naveršnik.

Kakor grešijo zgodovinarji, ki spravljajo vznik slovenskega preroda v zvezo z Veliko revolucijo, tako bi bilo tudi napačno, slovenske revolucijske odmeve iz 1789-95 podcenjevati.

Reš je sicer, da je 1790-99 zabeležilo v slovenskem jeziku vsaj 5 piscev svoje izjave proti justifikaciji Ludvika XVI. ali geslom revolucije, med njimi Vodnik, ki je urejeval 1797-99 prvi slovenski časopis. Toda ob primerjanju števila slovenskih manifestacij iz serije za revolucijo in proti njej se ne sme prezreti, da je zaradi avstrijske cenzure marsikatera revoluciji prijazna beseda utegnila ostati nenapisana. Ob misli na demokratična gesla Velike revolucije so morala tudi tistim slovenskim preroditeljem, ki niso bili njeni pristaši, njihova prerodna prizadevanja postati smotrnejša. Francoske čete, ki so bivale 1797, 1805-6 in 1809-13 tudi med Slovenci, so z neizogibnimi rekvizicijami in nekaterimi cerkvenopolitičnimi ukrepi marsikaterega preroditelja sicer oslepile, da ni mogel jasno presojeti niti pozitivnih plati revolucije, niti v Napoleonovi Iliriji pravilno vrednotiti prvih poizkusov, da se končno odpravi fevdalizem, ali opaziti pomena francosko-ilirske šolskojezikovne politike, ki je bila slovenščini mnogo prijaznejša od avstrijsko-nemške, ker so Francozi videli, da so jim tukaj za odnose do nefrancoskega jezika potrebna drugačna gesla kakor doma.

Nekatere druge slovenske preroditelje, med njimi tudi Vodnika, glavnega predstavnika slovenskih verzifikatorskih potenc te dobe, so prav ti stiki sprijaznili s Francozi in nekaterimi gesli revolucije. V tem ozračju pa sta doraščala France Prešeren, izrazit, dasi ne agresiven sovražnik vsakršne tiranije, ki je 1824—46 pisal Slovincem prve pesniške tekste, sposobne za tekmo z največjimi čudodelci literarne Evrope, in trgovec Andrej Smolè,

ki je 1827-31 posečal tudi Francijo, 1831-40 pa bil na Kranjskem najgla-
snejši predstavnik protifevdalnih idej Velike revolucije. Tudi v nekaterih
njunih sodobnikih med Slovenci so ideje Velike revolucije vsa ta leta živele
in pripomogle, da je leto 1848, tretja francoska revolucionarna doba, dopol-
nilo prizadevanje za slovensko literarno regeneracijo še z glasovi za poli-
tični in socialni prerod slovenskega naroda.

MAJ

BOŽO VODUŠEK

*Dobrotni maj je kakor varen zid
ljubečim postavil šipkov grm,
noč si ne upa čez bodeči trn
in v vejah je obvisel zarjin svit.*

*Samo glas kosa, ki je v drevju skrit,
zveni, kot bi pršil v nebo srebrn
čist vodomēt, tako visok in strm,
da je ves tihi kraj od njega oblit.*

*Poslušata in še, ko z naglim letom
za zarjo izgine, se smehljata v miru,
z bleščečimi očmi predana obetom,*

*ki so razsuti v rožnatem večeru;
za hrbtom že preži vlomilski mrak,
a drobni šipkov grm je zvest vojščak.*

VIRAGOVA VERONA

FERDO GODINA

Potrj je bil Marko pri Kraševčevih. Govoril je, kolikor je bilo potrebno. Za šale mu ni bilo, kar je najbolj občutila Tatjana. Bala se ga je in ni niti poskušala, da bi ga spravila v smeh. Nekaj se je zgodilo, to je vedela, a je upala, da bo nekega dne prišel ves drugačen. Povedal ji bo, kaj ga teži.

Tudi mati jo je mučila in priganjala k učenju, ker se je s profesorjem Dolinarjem nekaj sprla. Tatjana bi Marku mnogokrat rada potožila svoje težave, pa nikdar si ni upala, ker je bil vedno potrj.